

Mark Lořonc

Univerzitet u Beogradu, Institut za filozofiju i druřtvenu teoriju

Regionalni identitet vojvođanskih Mađara i politički projekat Vojvodine u XX veku¹

SAŽETAK: Ovaj rad predstavlja rekonstrukciju mađarske dimenzije vojvođanskih autonomaških projekata u XX veku: 1. između dva svetska rata; 2. između 1938. i 1988. godine; 3. tokom devedesetih godina prošlog veka. Pokazaće se kako su se Mađari u Srbiji identifikovali sa svojim novim regionalnim identitetom, kako na političkom tako i na kulturnom planu. S druge strane, posebna pažnja će biti posvećena dilemama i napetosti političkog vojvođanstva kod Mađara, sa posebnim osvrtom na samopozicioniranje u odnosu na unutarsrpske konflikte, dinamiku straha od separatizma, zatim napetosti federalizma i unitarizma. Poslednji deo ovog rada će se fokusirati na različite strategije u pogledu političkog vojvođanstva koje su se pojavile tokom devedesetih godina. Pokazaće se da model kulturne autonomije i političkog vojvođanstva mogu biti međusobno isključivi, ali je moguće i njihovo pomirenje.

KLJUČNE REČI: Mađari u Srbiji, Vojvodina, autonomija, regionalizam, identitet

Rad predstavlja pokušaj da se mapiraju mađarske dimenzije projekta vojvođanske autonomije u XX veku, te da se rekonstruišu osnovne tendencije i dileme političkog vojvođanstva unutar mađarske zajednice u Srbiji/Jugoslaviji. Između ostalog, nit vodilja analize biće uvid prema kojem ne možemo razumeti mađarske dimenzije vojvođanstva tokom devedesetih bez razumevanja određenih tendencija u toku ranijih decenija. Političko vojvođanstvo konceptualizujemo kao diskurs o identitetu, odnosno kao ideologiju koja služi mobilizaciji i (samo)legitimaciji političkih elita, dakle, uzimamo u obzir činjenice da je vojvođanstvo često služilo ne kao indiferentan faktor povodom mađarskog identiteta, već i kao važan dodatni element, čak i kao eventualni izvor destabilizacije zajednice. Smatramo da je od velikog značaja da se uzme u obzir opasnost da će retrospektivna perspektiva iskriviti ono što je inače okruženo gustom mrežom značenja i ono što se nalazi u kontekstu složenog manevarskog prostora mogućnosti (naime, ili će ga tretirati kao nešto monolitno, ili će zbog izvesnih ideoloških premisa potencijvati ili precenjivati njegov značaj). Nadalje, bitno je da ukažemo na ona pitanja koja uopšte nisu ili samo su jedva obrađena, no za nas postaju specifičan predmet daljih istraživanja.

¹ Studija je realizovana uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije prema Ugovoru o realizaciji i finansiranju naučnoistraživačkog rada.

UbeĊeni smo da – dopunjujuĊi uvide Obrada StanojeviĊa² – u pogledu XX veka moŝemo govoriti o sledeĊim talasima vojvoĊanskog autonomizma:

1. orijentacija izmeĊu dva svetska rata koja je svoj vrhunac dostigla u VojvoĊanskom frontu;
2. orijentacija koja je nastala u komunistiĊkom pokretu; isti „regionalizam” bio je najjaĊi prilikom proglaŝenja ustava iz 1974. godine (a do njegovog kraja doŝlo je izmeĊu 1988. i 1990. godine kada je vojvoĊanska autonomija bila suŝtinski redukovana);
3. „talas” koji se pojavio devedesetih godina kada su se formirale partije i pokreti koji su se borili (i) za vojvoĊansku autonomiju (a ovaj talas pripremio je delimiĊno ponovno uspostavljanje autonomije tokom dvehiljaditih).

U prvom delu rada fokusiraĊemo se na prva dva talasa i na njihovu maĊarsku dimenziju. Ovi talasi Ċine predistoriju treĊeg talasa u pogledu ideja i politike koji je predmet drugog dela rada. Posebnu paŝnju Ċemo posvetiti stavovima vojvoĊanskih maĊarskih partija koje su se pojavile tokom devedesetih.

1. MAĊARSKE DIMENZIJE PRVOG (1918–1938) I DRUGOG (1938–1988/1990) TALASA VOJVOĊANSKOG AUTONOMIZMA

U radu polazimo od toga da je politiĊka istorija Vojvodine manje-viŝe poznata.³ Da bismo razumeli njenu maĊarsku dimenziju, najpre treba imati u vidu da puko zalaganje za vojvoĊanstvo nije nuŝno podrazumevalo distanciranje od srpskog nacionalizma. Tako je, na primer, jedan od najvaŝnijih autonomaa Jovan LaloŝeviĊ izneo da je on i „srpski nacionalista i vojvoĊanski patriota”, te je dodatno simptomatiĊno da su se mnogi autonomaa prikljuĊili ĊetniĊkom pokretu.⁴ Nadalje, poznato je da su se neki autonomaa, poput Nikole MilutinoviĊa, zalagali za suŝtinsko poveĊanje broja srpske populacije u regiji.⁵ Kratko reĊeno, suprotstavljanje Beogradu ili centralistiĊko-unitaristiĊkoj i korumpiranoj drŝavi sĭmo po sebi nije podrazumevalo odbijanje „malosrpskog nacionalizma”. MeĊutim, gledano iz maĊarske perspektive, bilo je vaŝno da su se pojavile i drugaĊije tendencije: vojvoĊanski identitet mogao je da funkcioniŝe i kao svojevrsni viŝak pomoĊu kojeg su se mogla prevaziĊi ograniĊenja srpskog nacionalizma ili integrativnog jugoslovenstva. Milan L. PopoviĊ (bivŝi poslanik u maĊarskom parlamentu) pisao je 1922. godine u *BaĊmeĊei Naplou* da Srbi moraju imati razumevanja prema narodnostima nove drŝave, odnosno da vodeĊa uloga „pripada nama VojvoĊanima koji smo ŝiveli pod maĊarskom vlaŝĊu i time izvrŝavamo obavezu reŝavanja problema manjina”.⁶ SimptomatiĊno je da su se vojvoĊanski radikali ŝalili da ih PaŝiĊeva Glavna komisija radikala optuŝuje za to da su nepouzđani, te se opisuju kao „MaĊari”. Nadalje, beogradska propaganda je vojvoĊansku pobunu protiv *status quo* Ċesto opisivala kao „maĊarstvo” – dakle, tokom 1920-ih u srpskom nacionalistiĊkom diskursu „VojvoĊanin”, „MaĊar” i „izdajnik” mogli su pripadati istom semantiĊkom polju.⁷ Ćlanak koji je bio objavljen u *Politici* 1925. godine, koji se moŝe smatrati vaŝnim korakom u pogledu politiĊkog vojvoĊanstva, naglaŝavao je da pored Nemaca i Rumuna raĊuna i na MaĊare. ZalaŝuĊi se za autonomiju Vojvodine, Novosadska rezolucija stala je i na stranu kulturne autonomije nacionalnih manjina. Somborska rezolucija iz 1932. godine, koja je formulisala princip „Vojvodina VojvoĊanima”, te se zalagala za obnovu vojvoĊanske istorijske svesti, zahtevala je i reŝavanje pitanja vojvoĊanskih nacionalnih zajednica (i neĊemo zabo-

2 KomŝiĊ, J. (2014) *VojvoĊansko pitanje u procesu srpske tranzicije (1988–2013)*. Beograd: Dan Graf, str. 166.

3 Videti na primer: Bjelica, S. (2015) *Sporovi oko autonomije Vojvodine. Knjiga prva: 1961–1974*. Novi Sad: Sluŝbeni glasnik. Boarov, D. (2001) *PolitiĊka istorija Vojvodine*. Novi Sad: Agencija Eurpanon consulting.

4 Bjelica, S., nav. delo, str. 25.

5 Csorba B. (2009) *PuskalűvĊs nĕlkűl. Glosszĭk, naplűk, levelek, kisesszĕk*. Temerin: Temerini Ŭjsĭg, str. 164.

6 Citirano prema: Dĕvavĭri Z. (2014) *Ŭj partok felĕ. Kisebbsĕgi űtkeresĕs, szellemi ĕs politikai irĭnyzatok a Dĕlvidĕken ĕs a Magyar Pĭrt megalakulĭsa (1918–1923)*. Zenta: Vajdasĭgi Magyar Művelűdĕsi Intĕzet, str. 127.

7 Boarov, D., nav. delo, str. 125–126, 130–131.

raviti da su u pripremi rezolucije uĉestvovali i ĉlanovi Maĉarske partije). Robert Siton Votson [Robert Seton–Watson], koji se 1936. godine nalazio u Jugoslaviji kao svojevrsni „nezavisni arbitar”, ocenio je da vojvoĉanski autonomaški pokret podrŹava 90 posto Srba koji Źive u pokrajini, odnosno da se i manjine zalaŹu za autonomiju, ukljuĉujući i Maĉare⁸ – i mada njegove podatke ne treba uzeti zdravo za gotovo, oni su svakako simptomatiĉni.

Te tendencije su i te kako uticale na Maĉare. Strategiju Zemaljske maĉarske partije, odnosno onih koji su pripremili njen nastanak, odredio je uvid da se manevarski prostor moŹe znatno poveĉati ukoliko se ne traŹi savez sa centralistima vladajuĉih stranaka, veĉ sa onima koji se zalaŹu za vojvoĉansku autonomiju ili makar smatraju da bi ona naĉelno bila prihvatljiva. U pogledu konkretnih politiĉkih pitanja to je znaĉilo afirmisanje zahteva u odnosu na posebnu vojvoĉansku skupŹtinu i vladu (zatim i afirmisanje samostalnosti unutrašnjih poslova, javne uprave i sudstva) koji su se pojavili kao zahtevi u Protiĉevom nacrtu o ustavu. Glavni ideolog Maĉarske partije, Laslo Graber [Grĭber LĭszlŹ] pisao je na sledeĉi naĉin: „[U]koliko nacionalne manjine budu ubeĉene da njihova ispoljena lojalnost neĉe biti na razumevajuĉi naĉin uzvradena od strane centralistiĉki nastrojenih faktora u vladi i parlamentu, veĉ ĉe ih upravo oni zapljusnuti uvredama koje, mada nisu ni u kakvom uzroĉnom odnosu sa centralistiĉkim stavom, ipak u kontekstu postojanja autonomije Vojvodine ne bi nastale, dakle, u tom sluĉaju se ne moŹe izbeĉi revizija stava *dĕsintereseamenta* kao ni orijentacija prema autonomizmu.”⁹ Graberove reĉi pokazuju koja je dinamika tipiĉna za epohu: dok su u XIX veku Maĉari bili indiferentni prema politiĉkoj ideji Vojvodine (Mihailo Polit-Desanĉiĉ rekao je u govoru u Hrvatskom saboru da u peŹtanskom parlamentu „nije nijedan glas maĉarski ĉuo, koji bi hteo i da spomene Vojvodinu”¹⁰ ili su je ĉak tretirali kao izvor opasnosti, te su smatrali da je izraz „Vojvodina” pretnja za teritorijalni integritet Maĉarske), u novoj situaciji, dakle nakon promene granica, politiĉko vojvoĉanstvo imalo je sve viŹe pristalica, pre svega iz strateŹko-taktiĉkih razloga, ali i zbog dubljih uverenja. Veĉ i tekst iz 1922. godine, koji poziva na formiranje Maĉarske partije, govori o „vojvoĉanskim Maĉarima”, ŹtaviŹe, poziva na „rad politiĉkog ujedinjavanja vojvoĉanskih Maĉara”¹¹. Letak Maĉarske partije iz 1922. godine zahtevao je „da Vojvodina viŹe ne bude onaj deo zemlje koji plaĉa najveĉi porez i ĉije interese drŹavna vlast najmanje uzima u obzir”, zatim traŹi „promenu trenutne podele na okruge. Pojedini delovi Vojvodine ne bi trebalo da budu ujedinjeni u istom okrugu sa drugim delovima drŹave”¹². Simptomatiĉno je da su vladajuĉe partije smatrale da su Maĉari uglavnom revizionisti, odnosno, pripisivale su im istovremeno i autonomaŹke stavove. Beogradsko *Vreme* je izriĉito pisalo o tome u septembru 1922. godine (povodom velikog sastanka Maĉarske partije) da su srpske jedinice krenule iz Beograda prema Senti jer se „Źire vesti da ĉe tamo biti proklamovana autonomija Vojvodine”¹³. Na kraju, iako je Graber izjavio na sastanku odrŹanog 14. septembra da Maĉarska partija priznaje Vidovdanski – centralistiĉki – ustav, on je istovremeno Źeleo da formiranje veĉih samoupravnih jedinica ostane otvoreno pitanje. Źto se tiĉe partijskog programa iz 1922. godine, njegova ĉetvrta taĉka je posebno vaŹna: „zbog najvaŹnijeg predloga decentralizacije u nacrtu ustava koji je prezentovan od strane Stojana Protiĉa, dakle, zahtev u odnosu na formiranje autonomnog upravnog okruga na teritoriji Vojvodine podstakao je Maĉarsku partiju veĉ tokom njenog formiranja da se pribliŹi snagama koje se zalaŹu za autonomiju.”¹⁴ Sliĉna dinamika se moŹe primetiti

8 Boarov, D., nav delo, str. 160–161.

9 Citirano prema Dĕvavĭri, nav. delo, str. 130.

10 Citirano prema Boarov, D., nav. delo, str. 64.

11 Sajti, A. E. (2016). *Kisebbsĕgpolitika ĕs tĭrsadalomszervezĕs. Vĭrady Imre (1867-1959) bĭnĭti magyar politikus iratai*. Ŭjvidĕk: Forum KŹnyvkiadŹ, str. 148.

12 Sajti, A. E., nav. delo, str. 151–152.

13 Citirano prema Dĕvavĭri, nav. delo, str. 136.

14 Citirano prema Dĕvavĭri, nav. delo, str. 143.

i kasnije kada je većina Mađara stala na stranu ujedinjene opozicije, odnosno mađarskog krila vojvođanskog pokreta. Ova (mađarska) orijentacija održala je sednicu u Senti 9. decembra 1937. godine pod vođstvom Ivana Nađa [Nagy Iván], urednika novosadskog *Nepa*, ĭiji je rezultat Senćanska odluka. Njena ĭetvrta taĭka predloŭila je reorganizaciju drŭave i uvođenje opŭtina sa ŭirim ovlaŭćenjima pomoću kojih Vojvodina moŭe postati samostalna teritorijalna jedinica. A peta taĭka „naglaŭavala je međusobnu zavisnost i istovetnost interesa kod vojvođanskih naroda, te je jasno podrŭavala vojvođanski narodni pokret”¹⁵. Ivan Nađ je 1940. godine u Bezdanu govorio o tome da je „za nas i za sve vojvođanske narode najpovoljnije reŭenje da se ostvari potpuno samoupravljanje Vojvodine. [...] Iskustva poslednjih dvadeset godina podstakla su nas da zakljuĭimo kako su sva naŭa prava mrtvo slovo na papiru bez samoupravljanja Vojvodine, ĭije ostvarivanje ostaje puko obećanje ili zavisi od samovolje vlasti”¹⁶. Janoŭ Herceg [Herceg János] je 1938. godine u *Kalandi* pisao na sledeći naĭin: „Pokret Vojvođanskog zbornika je bliŭi nama nego ŭto je bilo kom pokretu u maĭiĭnoj drŭavi [Mađarskoj], iako on nije mađarskog karaktera, on jeste vojvođanski.”¹⁷ Takođe je vaŭno da ni druga mađarska struja (koja je podrŭavala vladu) nije zanemarivala Vojvodinu, te su Imre Varadi [Várady Imre], Leo Deak [Deák Leó] i Deneŭ Strelicki [Streliczky Dénes] zauzeli stav protiv onih koji su teŭili podeli Vojvodine. Zanimljivo je i to da su iz budimpeŭtanske vlade „skrenuli paŭnju da bi bilo poŭeljno da Mađari budu uzdrŭani u pogledu propagiranja ideje vojvođanske autonomije”¹⁸ – oĭigledno stoga ŭto je postojalo ubeđenje da je u pitanju realna „opasnost”. Uzimajuĭi u obzir sve navedeno, moŭe se reĭi da su se u ovom periodu prvi put u velikom broju pojavili Mađari kojima je bilo bitno da se zalaŭu za politiĭku ideju Vojvodine.

Drugi talas vojvođanskog autonomizma moŭe se pripisati komunistiĭkom pokretu koji je smatrao da je Vojvodina – kao samostalna jedinica – kljuĭ za reŭavanje „nacionalnog pitanja” (kao ŭto je rekao Jovan Veselinov, ĭlan CK KPH za Slavoniju i Srem, 1943. godine: „Svi problemi koji interesuju sve narode Vojvodine mogu se reŭiti zajedniĭkom saradnjom svih naroda i davanjem Vojvodini autonomije”¹⁹). Pre 1945. godine u komunistiĭkom pokretu postojala je i ideja da se Vojvodina ponovo prikljuĭi Mađarskoj, ali i ideja da se ona prikljuĭi novoj jugoslovenskoj ili balkanskoj federaciji, ili eventualno da pravo samoopredeljenja bude obezbeđeno ovoj regiji. Dakle, iz perspektive ove ideologije, Vojvodina je bila tretirana kao autentiĭna politiĭka subjektivnost, a taj pogled ojaĭali su i u međuvremenu formirani vojvođanski vojni i politiĭki organi, kao i Vojvođanski pokrajinski savet, te i Glavna narodnooslobodilaĭka komisija Vojvodine. Na artikulaciju problema „pripadanja” uveliko je uticala ideja prema kojoj „drugost” Vojvodine moŭe sluŭiti kao kontrapunkt u odnosu na rasprostranjenjene monarhistiĭke ideje u Srbiji, odnosno ĭinjenica postojanja relativne veĭine Srba u Vojvodini je takođe bila od znaĭaja – u skladu s tim, 1945. godine se regija prikljuĭila Srbiji (i na taj naĭin je vojvođanski partijski organ postao deo srbijanskog). Ali je pri tome Vojvodina ponovo postala autonomna i to nakon sto godina, pod nazivom Autonomna Pokrajina Vojvodina. Mnogi faktori uticali su na opŭtu atmosferu i manevarski prostor Mađara. Između ostalog, treba uzeti u obzir i znaĭaj zloĭina partizana poĭinjenih pre svega 1944/1945. godine u kojima je stradao veliki broj Mađara.²⁰ S druge strane, ne treba zaboraviti da je komunistiĭki pokret imao mnoge mađarske ĭlanove, te bi komunistiĭki koncept Vojvodine proizveo sasvim drugaĭije posledice

15 Botlik J. – Csorba B. – Dudás K. (1994) *Eltévedt mezsgyekövek. Adalékok a délvidéki magyarság történetéhez (1918–1993)*. B. m.: Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó, str. 117.

16 Citirano prema Botlik J. – Csorba B. – Dudás K., nav. delo, str. 121.

17 Citirano prema Bálint I., Van-e vajdasági-délvidéki magyar identitás? Adalékok a vajdasági magyarság múltjának és jelenének egy vonatkozásához, 23. 3. 2021, <http://www.mrtt.hu/vandorgyulesek/2011/2/balint.pdf>.

18 Sajti A. E., nav. delo, str. 59.

19 Boarov, D., nav delo, str. 174.

20 O tome detaljnije: Losonc, M. O prošlosti svih nas, 12. 3. 2021, <https://www.autonomija.info/mark-losonc-o-proslosti-svih-nas.html>. URL: <http://hu.autonomija.info/losonc-mark-mindannyiunk-multjarol-halottak-napijara/>.

za Mađare nego eventualna pobjeda četnika koji su űeleli srbizaciju pokrajine. „Partijski socijalizam Mađara projektovao je dve nade: sudbina mase seljaka i radnika ĩe se poboljšati tako űto ĩe se osloboditi od feudalno-kapitalistiĩkog sveta, odnosno u komunistiĩkom svetskom poretku beda istoĩnoevropskih manjina ĩe biti ukinuta.”²¹ Vojvodina kao politička ideja mogla je biti znaĩajna za Mađare upravo iz ovih razloga: u njoj se ujedinila nada ekonomske emancipacije i emancipacije narodnosti, dakle, ona je implicirala samostalnost u odnosu na različite centre koji eksploatišu narod, odnosno ravnopravnost sa ostalim narodima i narodnostima. Valja istaći da su u prilog vojvođanskoj autonomiji išli (kako za one mađarskog porekla, tako i za ostale) ne samo ekonomski argumenti i razlozi „svakidašnjeg űivota”, veĩ i etniĩki sastav, te multikulturalni karakter pokrajine. *Stav Mađara* objavljen je 1947. godine, a potpisali su ga ĩlanovi Vojvođanske centralne komisije, űigmond Kek [Kek Zsigmond] i Pal űoti [Sóti Pál]: „Budući da je Vojvodina regija razliĩitih narodnosti sa posebnim odnosima, njoj je potrebna izvesna autonomija unutar federativne jedinice. [...] Današnje pripajanje Vojvodine [Srbiji] se suštinski razlikuje od pripadanja Vojvodine nekadašnjoj Jugoslaviji. Tada je Vojvodina u velikoj meri zavisila od velikosrpskih interesa. [...] Mi, Mađari, u bivšoj Jugoslaviji bili smo samo eksploatisana narodna grupa jedne kolonijalizovane teritorije.”²² O idejama Komunistiĩke partije svedoĩe reĩi Jovana Veselinova (sekretara pokrajinske komisije) na pokrajinskoj konferenciji partije, odrűane 1945. godine: „Stvar sa Mađarima je mnogo komplikovanija [nego űto je sluĩaj Slovaka i Rumuna]. Vi znate da su mnogi Mađari uĩestvovali u Hortijevim pokoljima. Ali prema Mađarima mi imamo specijalan stav. Mađarska kao drűava ne moűe nama nikad biti tako opasna kao Hitlerova Nemaĩka. [...] Osim toga, mi komunisti smo internacionalci. Mi smo promenili stav prema Mađarima: razviti kod njih oseĩaj potrebe da u ovoj zemlji rade i da se za nju bore. [...] Nema pravednjanja s onim űto je bilo ranije. Oni Mađari koji su te zloĩine vršili, oni su bili sluge okupatora i mi im kao takvima sudimo.”²³ Veselinov je u svom – veĩ citiranom – govoru upozoravao ĩlanstvo partije da pitanje nacionalnih manjina u Vojvodini neĩe biti rešeno sve dok, izmeĕu ostalog, „sektaški” i „šovinistiĩki” odnos prema Mađarima ne bude ukinut (prema Veselinovim podacima, mađarski ĩlanovi partije su manje aktivni, Mađari ne glasaju za Srbe i obrnuto; a kasnije se dešavalo da su Mađari neproporcionalno postajali ĩlanovi partije, naroĩito u poreĕenju sa Crnogorcima).²⁴ Kada se u raspravama Komunistiĩkog saveza o ustavu pojavilo pitanje da li su svi narodi/narodnosti konstitutivni elementi vojvođanske autonomije, srpsko rukovodstvo odbilo je tu mogućnost pozivajuĩi se na to da bi time priznali da pokrajina ne pripada samo Srbiji, veĩ i zajednicama naroda/narodnosti.²⁵

Tipiĩno je za „šovinistiĩke tendencije” unutar partija da su tokom pedesetih godina, kada su kritika centralizma i proširivanje autonomije postali sve vaűniji za pokrajinske političare, u Beogradu bili optuűivani isti akteri: „Vi ste za Franju Jozefa” ili: „Vama je bolja Pešta” (kasnije se Stevan Doronjski űalio da ga optuűuju da űeli da pripoji Vojvodinu Mađarskoj²⁶) – sve ovo pokazuje zanimljive paralele sa optuűbama na raĩun vojvođanskih radikala tokom 1920-ih. Đorĕe Nikšić tvrdio je na jednom partijskom sastanku 1962. godine da su se u Novom Sadu aktivirali Mađari, te da űele da zauzmu vojvođanske pozicije, odnosno űele da se odvoje od Srbije. Prema Nikšićevom tumaĩenju, Mađari ugroűavaju Srbe, a sugerisao je da „se za autonomiju trebalo boriti do 1944. godine”.²⁷ Prema nekim izveštajima,

21 Losoncz M. (2017) Merre tartasz, vajdasági magyar? U: *Ki vagy te, vajdasági magyar?* Priredio: Losoncz M. Újvidék: Forum Könyvkiadó, 144.

22 Citirano prema Botlik J. – Csorba B. – Dudás K., nav. delo, str. 192–3.

23 Bjelica, S., nav. delo, str. 29.

24 Bjelica, S., nav. delo, str. 44.

25 Bešlin, M. (2017). Vojvodina u Jugoslaviji. Borba za autonomiju. U: Jugoslavija u istorijskoj perspektivi. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, str. 305.

26 Bjelica, S., nav. delo, str. 65, 135.

27 Bjelica, S., nav. delo, str. 138.

mnoĭi su tvrdili „da je Vojvodina postala mađarska pokrajina”.²⁸ Jovanu Veselinovu je na pokrajinskom komitetskom sastanku odrđanom 1962. godine bilo vađno da prezentuje argumente protiv nacionalistiĭke ideje prema kojoj „autonomija postoji zbog Mađara”, a inaĭe se u partiji pojavila i optuđba prema kojoj se u pokrajini favorizuju Mađari, na raĭun Srba.²⁹ Kasnije, 1968. godine, na sastanku Centralnog komiteta Komunistiĭkog saveza Srbije, Dobrica Ćosiĭ izjavio je da su mađarski nacionalizam i segregacionizam sve jaĭi, te da je „vojvođansko birokratsko autonomaštvo” sve opasnije³⁰, a tri godine kasnije je Srpsko knjiđevno društvo sugerisalo da je postojanje Vojvodine kao odvojenog entiteta „glogov kolac srpskom narodu”.³¹

Ukupno uzevši, u pogledu tih optuđbi je verovatno bilo veoma vađno da su mnogi od onih koji su se zalagali za vojvođansku autonomiju bili Mađari ili ljudi koji su imali bliske odnose sa Mađarima: između ostalog, Pal Őoti, Jođef Nađ [Nagy József], Nandor Farkaš [Farkas Nándor], Laslo Rehak [Rehák László] i Geza Tikvicki (koji je rođen u Subotici, a kasnije je bio ambasador u Budimpešti). Valja pomenuti i Idu Sabo [Szabó Ida] i Maĭaša Kelemena [Kelemen Mátyás], koji su se zalagali za smanjivanje centralizovanosti zemlje, te za poveĭanje novĭanih izdvajanja koja su namenjena Vojvodini. Godine 1962. i 1963. kađnjeni su oni koji su se borili za proširenje vojvođanske autonomije, a smatralo se da su glavni krivci Őoti, Tikvicki i Nađ. Pokrenuta je istraga 1965. godine od strane drđavne bezbednosti protiv „separatistiĭkih Mađara”, fokusirajuĭi se na njihovu prošloš. ³² Ti procesi doprineli su tome da su Mađari imali manju ulogu u Savezu komunista.

Ćini se da je, gledano iz mađarske perspektive, „iskustvo Jugoslavije” dvosmisleno. Ova drđavna formacija je sa svojim etniĭkim kvotama, višejeziĭnošĭu javne uprave u Vojvodini, upotrebom izraza termina »narodnosti« umesto »naroda« ili upotrebom simbola narodnosti, podrazumevala jake emancipatorske momente u odnosu na represivne prakse Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Jugoslavije, a njene prednosti su jođ jasnije u poređanju sa miloševiĭevskim ređimom (koji je radi uništavanja etniĭkih proporcija formirao okrug Velika Kikinda koji jođ uvek postoji), te je ukinuo etniĭke kvote u pogledu proporcijalnog zapošljavanja, odnosno marginalizovao je latinsko pismo u drđavnoj upotrebi jezika, itd.”³³ U razumevanju statusa narodnosti, sa posebnim osvrtom na Mađare, mogu nam biti od pomoĭi dokumenti koji sadrđavaju materijal sednice Vojvođanske pokrajinske komisije Saveza komunista Srbije odrđane 23. februara 1968. godine, pa tako i izveštaj pod naslovom *Aktuelna ideolođko-politiĭka pitanja razvoja odnosa između naroda i zadaci komunista u Vojvodini*. Takođe, relevantan je i materijal koji je nastao na osnovu sednice Pokrajinskog odbora Saveza socijalista odrđane 2. aprila 1969. godine, te izveštaj Milete Radovanoviĭa pod naslovom *Aktivnost Saveza socijalista i njegovi zadaci u pogledu odnosa između naroda*, odnosno rasprave oko njih.³⁴

Na osnovu tih dokumenata pokazuje se da partija ne samo što je omogućila kritike u odnosu na *status quo*, veĭ je ĭak smatrala pođeljnim da se zastupa samokritiĭki stav u pogledu kljuĭnih pitanja. Tokom ovih rasprava pomenuti su razliĭiti nedostaci u pogledu pozicije narodnosti u Vojvodini: postoje neproporcionalnosti u etniĭkom sastavu radnika (sa posebnim osvrtom na javnu upravu); ima ozbiljnih problema u realizaciji jeziĭkih prava; osim Subotice opštinske vesti nigde nisu dostupne na mađarskom jeziku; nezadovoljavajuĭa je nastava na mađarskom jeziku u osnovnim i srednjim školama (u skladu s

28 Bjelica, S., nav. delo, str. 38–39.

29 Bjelica, S., nav. delo, str. 123–127.

30 Bjelica, S., nav. delo, str. 243, upor. Komšić, J. nav. delo, str. 94.

31 Boarov, D., nav. delo, str. 206.

32 Bjelica, S., nav. delo, str. 129, 134, 152–157, 189–190.

33 Losonc M. (2017), nav. delo, str. 142.

34 Vajdaság ĩs a nemzetisĕgi kĕrdĕs (1970). A SZK SZ Vajdasági Tartományi Bizottságának 1968. február 23-i ĩs a Szocialista Szövetsĕg Tartományi Választmánya 1969. április 2-i ũlésĕnek anyaga. ũjvidĕk: Forum Kĕnyvkiadó.

tim, treba odbiti „racionalizaciju po svakoj ceni”); zanemaruje se briga za maternji jezik, na mnogim mestima je veliki pritisak u pogledu asimilacije, mnoga deca iz krugova narodnosti svaki (ili skoro svaki) predmet uĉe na srpskohrvatskom jeziku (i uopšte, „previše veliki naglasak” je na uĉenju srpskohrvatskog); srpskim, hrvatskim i crnogorskim uĉenicima nije obavezno da uĉe jezike narodnosti kao tzv. jezik sredine (a u srpskohrvatskim udŭbenicima nedostaju sadrŭžaji o zajednicama narodnosti); na mnogim mestima preti opasnost ukidanja odeljenja narodnosti; udŭbenici narodnosti „nedovoljno uzimaju u obzir nacionalne posebnosti kulture i istorije”;³⁵ postoji sve manje kulturnih organizacija narodnosti; u Savezu komunista ima srazmerno malo Mađara; nije posvećena dovoljna paŭnja mađarskim porodicama koje ŭive na salašima ili se bave agrikulturom kao privatni preduzetnici; na televiziji nema dovoljno mađarskih programa. Na osnovu ovih dokumenata moŭe se rekonstruisati vladajući politički diskurs u pogledu vojvođanskih narodnosti: iako su naglašavali razliĉita dostignuća, „nacionalno pitanje” nije predstavljalo tabu, shodno tome postojećim problemima nisu se umnogome razlikovali od onih koje su pominjali mađarske partije usred pluralizacije posle 1989. godine (preciznije, moŭe se reći da su zahtevi formulisani u socijalistiĉkoj Jugoslaviji bili radikalniji). Valja istaći da su partijski kadrovi koji su uĉestvovali u ovim raspravama pokušavali da nađu korene problema (i ĉinilo im se da se oni nalaze u kontekstu „negativnih aspekata nacionalistiĉkog nasleđa” i „primitivizma”, odnosno u birokratsko-etatiĉkoj i unitaristiĉkoj ideologiji), a principijelno su se zalagali za stav koji je oponirao izolovanosti razliĉitih kultura i kritikovao „nacionalna skretanja”, tako i poricanje specifiĉnosti naroda/narodnosti i osporavanje ravnopravnosti (tako su, na primer, kritikovali tendenciju da se kulturne organizacije nasilno ukljuĉuju u jedinstvene ili etniĉki mešovite organizacije, odnosno kritikovali su i navodno pre naglašavanje jugoslovenstva). Uĉesnici ovih rasprava polazili su od toga da treba trošiti više para za narodnosti i utoliko su kritikovali tendenciju majorizacije kod velikih nacija Jugoslavije. Stav koji se manifestuje u ovim dokumentima sugeriše da se specifiĉne potrebe naroda/narodnosti podrazumevaju; tako je, na primer, Laslo Rehak posebno kritikovao „avangardizam omladine” koji je indiferentan prema etniĉkoj pripadnosti: „Svaka kultura najpre mora biti nacionalna da bi mogla postati internacionalna.”³⁶

Drugi talas vojvođanskog autonomizma doŭiveo je kulminaciju ustavom iz 1974. godine koji je obezbedio pokrajini skoro status republike, dakle, samostalno zakonodavstvo, sudstvo i poreski sistem. Pokrajina je funkcionisala maltene kao *corpus separatum*, a s druge strane, nije se mogao modifikovati ustav Srbije bez vojvođanske saglasnosti. Gorepomenuti Tikvicki i Ŗoti opisali su ovaj period kao „zlatno doba”. Mnogim Mađarima ĉinilo se da su novi pokrajinski okviri implicirali veći manevarski prostor, te i nove dimenzije ostvarivanja prava narodnosti (međutim, videćemo na osnovu dokumenata Demokratske zajednice vojvođanskih Mađara da je bilo i drugaĉijih tumaĉenja). Ipak, etniĉke tenzije postajale su sve intenzivnije tokom 1980-ih i, u skladu s tim, i negativan odnos prema pokrajinama bio je sve jaĉi. Bilo je simptomatiĉno da je Slobodan Milošević već 1984. godine govorio protiv pokrajinske samostalnosti (izjavio je: „Jedinstvo ili separatizam”³⁷). Srpski centralistiĉki nacionalizam privlaĉio je sve veće mase, te 1988. godine je na 28 mitinga zahtevano ukidanje autonomije Vojvodine. Tzv. anti-birokratskom revolucijom (koja je liĉila na drŭžavni puĉ) „autonomija Vojvodine postala je formalna, bez stvarnih zakonodavnih nadleŭnosti, samostalne imovine i budŭeta. Bez ustavnih garancija, tokom 1990-ih zakonodavstvo Srbije oduzelo je sve znaĉajne javno-pravne funkcije, imovinu i izvore od Vojvodine”.³⁸ U takvim okolnostima nastao je treći talas vojvođanskog autonomizma.

35 Vajdasĭg ěs a nemzetisěgi kěrděs, nav. delo, str. 24.

36 Vajdasĭg ěs a nemzetisěgi kěrděs, nav. delo, str. 113.

37 Citirano prema Boarov, D. nav delo, str. 213.

38 Ifj Korchecz T. (2009) *Othonteremtĕben a szŭlĕfĕldĕn*. Ŭjviděk: Forum Kĕnyvkiadĕ, 16.

2. MAĐARSKE DIMENZIJE TREĆEG TALASA VOJVODANSKOG AUTONOMIZMA (1990–2000)

U prethodnom delu skicirali smo dimenzije prva dva talasa vojvođanskog autonomizma. Videli smo da, iako je iz mađarske perspektive političko vojvođanstvo bilo irelevantno u XIX veku, ili je čak bilo percipirano kao izvor opasnosti, nakon I svetskog rata ideja samostalnosti pokrajine postala je važna kako iz strateško-taktičkih, tako iz supstantivnih razloga. Kao i tokom 1920-ih i 1930-ih godina, tako i u okviru „socijalističke” Jugoslavije optužba za revizionizam predstavljala je posebnu teškoću – s jedne strane, trebalo je dokazivati lojalnost, a s druge strane trebalo je držati se glavnih ciljeva zajednice. Politička ideja Vojvodine je iz srpske (ili delimično: kraljevsko-integrativno-jugoslovenske) perspektive nosila sa sobom opasnost osamostaljenja i separatizma, a oni koji su se zalagali za autonomiju Vojvodine bili su optuženi za „mađarstvo”, te bilo je razumljivo da su i sami Mađari bili angažovani u pogledu ove ideje. S druge strane, može se primetiti upravo deetnicizacija vojvođanstva (i njegovo pretvaranje u predstavu o jednom posebnom krajoliku³⁹). Kako vojvođanskim pokretima, tako i za Mađare, vojvođanstvo je postalo politička ideja koja je sve više samostalna u odnosu na srpske nacionalističke konotacije, te se sve više odnosilo na harmoniju između naroda/narodnosti. Značenja su se uveliko menjala i širila, dakle, nije istina da „Vojvodina», naziv koji je nastao nakon 1945. godine, kao ime za teritoriju i za javnu upravu, nije ništa drugo do naziv za ranije već postojeću potrebu Srba za teritorijama, a koja je ranije već bila ostvarena⁴⁰. U strateško-taktičkom pogledu može se reći da su se mađarski političari kolebali između dva faktora: ukoliko su preneglašavali borbu za autonomiju Vojvodine, rizikovali su otuđenje od njihovih potencijalnih sprskih partnera, ali, s druge strane, tokom 1920-ih i 1930-ih (a delimično i u „socijalističkoj” Jugoslaviji) došli su do zaključka da su im pristalice vojvođanstva najznačajniji potencijalni politički partneri, uključujući i borbu za ostvarivanje prava narodnosti. Prema tome, njihov manevarski prostor su u velikoj meri odredili unutar srpski konflikti, dinamika straha od separatizma, zatim napetosti federalizma i unitarizma. Zanimljivo je da se slične tendencije mogu primetiti i u pogledu 1990-ih. S jedne strane, na mađarske dimenzije borbe za pokrajinsku autonomiju i njeno ponovno uspostavljanje u velikoj meri uticale su srpske političke snage koje su se zalagale za decentralizaciju (i dekoncentraciju vlasti), odnosno optužba za separatizam (naravno, usred konflikata tokom rata, sa posebnim osvrtom na status druge ambivalentne pokrajine – Kosova). S druge strane, Mađari (koji su se intenzivno bavili politikom) smatrali su da politička ideja Vojvodine može rezultirati novim pravnim okvirima koji će doprineti ostvarivanju manjinskih prava, te su neretko strateške partnere nalazili u vojvođanskim autonomaškim partijama. Važno je da su bitne mađarske partije u Srbiji određivale sebe ističući svoj regionalni identitet, kao Demokratska zajednica *vojvođanskih* Mađara, Savez *vojvođanskih* Mađara i kao Demokratska partija *vojvođanskih* Mađara.

Što se tiče Demokratske zajednice vojvođanskih Mađara (koja je bila prva stranka od svih, a ujedinijavala je skoro sve relevantne mađarske političke snage početkom 1990-ih), mogu se primetiti tri tendencije u pogledu Vojvodine.

1. Dokumenta pod naslovom *Autonomiju! Inicijativa radi stvaranja manjinske personalne automije* iz 1990. godine, odnosno pod naslovom *Zahtevi DZVM* iz 1991. godine, tvrde da je mađarska autonomija potrebna (i) zbog toga što se samostalnost Vojvodine u velikoj meri suzila. Dakle, prema ovoj koncepciji, mađarska autonomija će funkcionisati kao neka vrsta zamene (ili „dodatka”) u odnosu na izvesne elemente vojvođanske autonomije („novi ustav pokrajine Vojvodine razgrađuje bitne elemente dosadašnje autonomije. Stoga u pogledu ostvarivanja kolektivnih prava ove [mađarske] narodne grupe DZVM smatra da treba formirati autonomiju koja će se bazirati na personalnim principima⁴¹).

39 Citirano prema Botlik J. – Csorba B. – Dudás K., nav. delo, str. 151.

40 Domonkos L. (1992) *Magyarok a Délvidéken*. Budapest: Zrínyi Kiadó, str. 10.

41 Űtkeresés és integráció. Határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumai 1989–2000, 15. 3. 2021, <http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?akod=160>.

2. Druga dokumenta, poput onih pod naslovom *Uredništĭvima vojvoĭanskih maĭarskih medijskih sredstava*, naglašavaju da je za DZVM Autonomna Pokrajina Vojvodina bila svojevrsna „konkurencija”, ili makar organ ĭije kompetencije treba smanjiti u korist manjinskih autonomija (tako je DZVM zahtevala od pokrajinske skupštine da osnivaĭka prava manjinskih medija budu preneti na datu stranku, makar privremeno, dok ne nastane kulturno-personalna autonomija). *Program Demokratske zajednice vojvoĭanskih Maĭara*, inaĭe prihvaĭen 1990. godine u Doroslovu, tvrdi da je „netrpeljivost prema drugaĭijem mišljenju u Vojvodini bila najizrazitija za vreme automaške vlasti. Njen koncept nije dozvoljavao da se utvrde problemi u vezi sa ostvarivanjem etniĭke ravnopravnosti jer bi nepovoljni rezultati loše uticali na sliku koju je pokrajina stvorila o sebi”.⁴²
3. Na kraju, moŭemo naiĭi i na dokumenta koja pominju Vojvodinu kao prirodno dati funkcionalni okvir vojvoĭanskih Maĭara, a moguĭnost pokrajinske autonomije ostavljaju otvorenom, ili – kao u sluĭaju modela sa tri stuba – iniciraju glasanje o njoj („DZVM i vojvoĭanski Maĭari svesni su toga da ĭe se u budućnosti same pokrajine oni izjasniti samo zajedno za drugim etniĭkim grupama koje ovde ŭive, buduĭi da Maĭari predstavljaju manjinu i unutar pokrajine. Ipak, vaŭno je istaĭi da Vojvodinu shvatamo kao evropsku regiju u kojoj je zbog istorijskih okolnosti nastalo multikulturalno društvo. Stoga je nacionalna ravnopravnost na ovom polju politička nuŭnost bez koje nema mirnog razvoja”⁴³). Simptomatiĭno je da je program DZVM, prihvaĭen u Adi u septembru 1990. godine, sadrŭavao poglavlje pod naslovom *Autentiĭne pokrajine*, ali je naslov ipak zavaravajuĭi jer je DZVM zahtevala samo „slobodno izraŭavanje graĭdana” po ovom pitanju, „razrešavanje rasprava”, „nacionalni konsenzus”⁴⁴ – dakle nije direktno zahtevala samu vojvoĭansku autonomiju.

Naravno, pomenute tendencije nisu nuŭno meĭusobno iskljuĭive, ali one odraŭavaju razliĭite odnose prema Vojvodini. Ono ŭto im je zajedniĭko jeste nedostatak jasnog afirmisanja vojvoĭanske autonomije. Iako upuĭuju na negativne posledice ukidanja pokrajinske samostalnosti ne tvrde da bi pokrajinska autonomija trebalo bezuslovno da bude okvir koji ĭe olakšavati ostvarivanje prava nacionalnih zajednica. Nije reĭ samo o tome da se deetnicizovani (ili, iz drugog aspekta, multietniĭki) politički ideal Vojvodine nije uklapao u etnicizovano shvatanje politike tzv. istorijskog DZVM⁴⁵ koji se fokusirao na interese maĭarske zajednice, veĭ se radi i o strateŭko-taktiĭkim razlozima: maĭarski političari trudili su se da sudbina maĭarske zajednice bude ŭto samostalnija u odnosu na status Vojvodine koji je umnogome zavisio od unutarstrpskih konflikata. Na taj naĭin moŭemo razumeti zaŭto je krajem 1990. i poĭetkom 1991. godine, kada se odvijala rasprava o novom statutu Vojvodine (koja je tada bila lišena prave autonomije), DZVM smatrala da treba odrŭati pokrajinske višepartijske izbore i tek tada treba projektovati drugaĭiji statut Vojvodine; „Orijentacija DZVM se u vojvoĭanskim krugovima razliĭito ocenjivala, a najĭešĭe kao znak da maĭarska manjina diŭe ruke od Vojvodine i okreĭe se centru odluĭivanja u Beogradu, kako bi tamo isposlovala ustupke za svoje najnuŭnije interese”.⁴⁶ Takoĭe, time se moŭe objasniti zaŭto nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma, dakle 1995. godine, kada je u Hotelu *Vojvodina* 17 političkih partija i grupacija prihvatilo *Manifest za autonomiju Vojvodine*, DZVM nije bila meĭu potpisnicima. Simptomatiĭan je i ĭlanak Bele Ćorbe [Csorba Béla] iz 1990. godine (Ćorba je bio jedan od osnivaĭa DZVM, zatim predsednik Temerinskog okruŭnog organa, odnosno potpredsednik DZVM):

42 Ūtkeresés és integráció, nav. delo.

43 Ūtkeresés és integráció, nav. delo.

44 A VMDK Programja (1990). A Programot a VMDK Tanácsának megbízásából összeállította: Dr. Hódi Sándor, a VMDK alelnöke. Ada: Felelős kiadó – Dr. Hódi Sándor, str. 23.

45 Izraz „istorijski DZVM” koristi se zbog toga ŭto je DZVM od 1990. do 1994. godine ujedinjavala snage i ljude koji su kasnije pripadali razliĭitim strankama: SVM, DPVM ili „postistorijskom” DZVM.

46 Boarov, D. nav delo, str. 223, upor. Iliĭ, M. (1994) *Vojvodina direktno. Politiĭki eseji*. Novi Sad: Vojvoĭanska politička asocijacija – Cenzura, str. 94–95.

„DZVM je viŭe puta naglasila da ona ne zahteva kulturnu autonomiju vojvodanskih Mađara zato ŭto bi se zauzvrat, i to tajno, odrekla tradicija pokrajinske samostalnosti. O tome ne mođe i neće biti reći. Međutim, takođe smo naglašavali da autonomija Vojvodine nije isključivo i prvenstveno mađarska stvar, te da se ovo pitanje mođe reŭiti samo zajedno sa drugim narodnostima i narodima (pre svega sa Srbima koji ŭive u Vojvodini). [...] Ŗto se tiće tzv. autonomaaŭkih partija, imamo dve zamerke. Jedna je »kvantitativne«, a druga je »kvalitativne« prirode. [...] U bliskoj budućnosti one ne mogu oćekivati znaćajnu glasaćku bazu: one će dobiti malo glasova od Srba. (Mođda se neki od njih nadaju da će zbuniti neke Mađare koji će glasati za njih.) Druga zamerka je principijelnog karaktera. Koliko poznajem situaciju, nijedna od dosad postojećih autonomaaŭkih partija nije podrđavala ideju nacionalne kulturne autonomije. Dakle, one ŭele veću politićku autonomiju u pokrajini, ali tako da bi narodnosti ponovo ostale bez demokratske i nezavisne reprezentacije. Ja mislim da autonomija narodnosti nije u suprotnosti sa autonomistićkim teŭnjama Vojvodine. Nije u suprotnosti sa njima, ali ne mođe ni da zavisi od njih. [...] Nađalost, previŭe se sećamo vremena kada su se usred velike samostalnosti pokrajine masovno ukidale mađarske ŭkole, uniŭtavane su kulturne organizacije, te su ućutkivani oni koji su bili dovoljno hrabri da kađu neŭto o zastupanju interesa narodnosti, odnosno o vertikalnoj organizovanosti manjina”.⁴⁷

Ćlanak Ćorbe odrađava gorepomenute tendencije: mođe mo naći projekciju osamostaljivanja mađarske autonomije u odnosu na okvire vojvodanske autonomije, ali se ipak ostavlja otvorenim pitanje pokrajinske samostalnosti (i sugeriŭe se da je ona naćelno kompatibilna sa mađarskom autonomijom). Zanimljivo je da se u tekstu autonomaaŭke partije pojavljuju kao potencijalna, ali istovremeno slaba politićka konkurencija. Ćorba je u drugim ćlancima optuđivao autonomiste koji nisu priznavali samostalnu politićku subjektivnost manjina da velikosrpski nacionalizam „ŭele zameniti malorspskim nacionalizmom”.⁴⁸ U jednom kasnijem ćlanku iz 2006. godine, Ćorba je govorio o tome da „je to bio problem i sa pokrajinskom autonomijom uvedenom 1974. godine [...] da u stvari [...] srpstvo nije bilo integrisano u vojvodanstvo kao takvo, već se desila izolacija manjina od vlastitih nacionalnih kultura, sa većim ili manjim uspehom”,⁴⁹ te dodaje da je autonomija Vojvodine prevashodno srpsko pitanje. Dakle, ovakav pogled na stvari nosi sa sobom reetnicizaciju znaćenja Vojvodine, interpretaciju pokrajine kao srpske. Kod Ćorbe mođe mo primetiti kontinuitet ćak i u pogledu decenija pre 1990-ih. To jasno pokazuje sledeći detalj iz njegove dnevnićke beleŭke, nastale 4. novembra 1986. godine: „Mađari ne gube niŭta prestankom autonomije jer teritorijalna samostalnost u ovom slućaju nema nacionalnu dimenziju. [...] Moguće je da bi nam *Velika Srbija* bez pokrajina obezbedila ŭiru kulturnu autonomiju, ali bi na duđe vreme uniŭtila nadu da nacionalne zajednice mogu da imaju politićku reprezentaciju. Iako pokrajinska autonomija ne postoji radi nas, ona ipak postoji zbog nas: ona je kao prazna zagrada, mođe se popuniti bilo kakvim sadrđajem”⁵⁰ (podvućeno od strane autora)⁵¹.

Treba pomenuti da Ferenc Kermendi [Körmendı Ferenc], poslanik DZVM-a u republićkoj skupŭtini, u svom sađetku pod naslovom *Mađari u Jugoslaviji – stanje mađarske manjine u Vojvodini*, nastalom 1992. godine, tvrdi sledeće: „Ime »Vojvodina« nije imalo nikakvu istorijsku, etnićku ili geografsku osnovu, te je ovaj izraz, srpskog porekla, uveden među geopolitićke pojmove ne bi li promenili

47 Csorba B. (1995) *Ceruza vagy cenzúra. Publicisztikai írások*. Budapest: Hatodik Síp Alapítvány, str. 95–96.

48 Csorba B. (1995), nav. delo, str. 108.

49 Csorba B. (2009), nav. delo, str. 107.

50 Zahvaljujemo se Beli Ćorbi koji nam je omogućio da imamo uvid u njegov dnevnik.

51 Csorba B. (b.g.) Napló. Rukopis.

mađarski karakter ove regije⁵². I u ovom sluĭaju smo svedoci diskursivne reetnicizacije vojvođanstva, űtaviűe, njegove interpretacije iskljuĭivo pomoću navodnog opűteĭ srpsko-mađarskog konflikta. Drugi su sugerisali da treba „revizionistiĭki” reevaluirati autonomiju Vojvodine unutar socijalistiĭke Jugoslavije. Gabor Vajda [Vajda Gĭbor] (koji je na poĭetku bio ĭlan istorijskog DZVM-a) u knjizi pod naslovom *Iluzija autonomije* govori o „drűavnobirokratskom spektaklu pokrajinske autonomije”,⁵³ naglaűavajuĭi skoro samo negativne aspekte. S druge strane, poznato nam je da je u ĭlanstvu istorijskog DZVM-a bilo i onih koji su imali izrazito afirmativan odnos prema pitanju pokrajinske autonomije (kao Tamaű Korhec stariji [id. Korhecz Tamĭs], koji je bio sudija Vrhovnog suda Vojvodine), ali njihov stav nije doűao do izraűaja. Za ovu alternativnu moguĭnost je dobar primer pismo koje je formulisao Bela Ćorba (u ime temerinskog organa DZVM) za Komisiju za inicijativu DZVM: „Predlaűem da se u naű privremeni program [...] stavi sledeĭa dopuna [...]: »kao űto narodima i narodnostima pripada istorijsko pravo da oĭuvaju instituciju [vojvođanske] teritorijalne autonomije.« Bez ove reĭenice ja mogu samo spolja podrűavati ovu zajednicu i to unapred naglaűavam da ne bi bilo nejasnoĭa” (podvuĭeno od strane autora).⁵⁴

Ni kasnije nisu nestali faktori koji su uslovljavali partije vojvođanskih Mađara da se afirmativnije odnose prema pitanju pokrajinske autonomije, odnosno da imaju bliűe odnose sa vojvođanskim autonomaűkim partijama. Za izvesne politiuĭke snage politiuĭka ideja Vojvodine mogla je biti korisno sredstvo u izgradnji zajedniĭkog fronta protiv Miloűeviĭevog – centralizovanog – reűima, a inaĭe postojala je predstava da je lakűe boriti se za prava nacionalnih zajednica unutar novosadskih no beogradskih koordinata. Osim toga, i pozitivne uspomene o pokrajinskoj autonomiji u „socijalistiĭkoj” Jugoslaviji mogle su posluűiti kao dodatna motivacija. U skladu s tim, Savez vojvođanskih Mađara (SVM), koji je nastao 1994. godine (njegov predsednik, Joűef Kasa [Kasza Jĭzsef] tokom 1990-ih nije uvek smatrao da je manjinska autonomija realna ideja⁵⁵) je – za razliku od DZVM – bio skloniji da ulazi u savez sa partijama u ĭijim programima je izrazito mađarska perspektiva imala tek minimalnu ulogu. Dakle, SVM je zastupao drugaĭiji stav u pogledu autonomije Vojvodine u odnosu na DZVM. Valja dodati da je SVM bio sklon tome da politiuĭku poruku stavi u kontekst supsidijarnosti, decentralizacije i dekoncentracije – dakle u kontekst međunarodnih, „evropskih vrednosti”. Prema programu SVM iz 1995. godine, partija podrűava „ponovno uspostavljanje prave autonomije Vojvodine”, te „decentralizaciju i regionalizaciju na podruĭju cele Srbije i Jugoslavije”.⁵⁶ Oĭigledno je da ovakva formulacija u mnogo veĭoj meri potvrđuje pokrajinsku autonomiju i govori o „sistemu razliĭitih autonomija” nego modeli istorijskog DZVM koji su ovo pitanje u najboljem sluĭaju ostavili otvorenim. S druge strane, koncepcija SVM ĭak i prevazilazi etniĭku perspektivu time űto koncept regionalne samostalnosti podrűava i u drugim delovima Srbije, dakle van Vojvodine. Vaűan je dokument SVM pod naslovom *Plan sporazuma o osnovama samoorganizacije vojvođanskih Mađara* koji pored „vojvođanskog multikulturnog zajedniĭkog űivota” pominje i ĭinjenicu da bi sredstva odvojena od strane pokrajinskih organa mogla posluűiti kao materijalna osnova za personalnu manjinsku autonomiju⁵⁷. O borbama tokom 1990-ih Dimitrije Boarov piűe na sledeĭi naĭin: „Veoma znaĭajno za borbu za revitalizaciju autonomije Vojvodine u to vreme bilo je to űto se i Savez vojvođanskih Mađara (koji je u međuvremenu potpuno potisnuo znaĭaj DZVM) na neki naĭin vratio na to pitanje, kada je lansirao dokument pod naslovom »Predlog sporazuma o politiuĭkim

52 Citirano prema Domonkos, nav. delo, str. 201.

53 Vajda G. (2007) *Az autonĭmiĭja illűziĭja. A dĕlvidĕki magyarsĭg eszme- ĕs irodalomtĭrtĕnete (1972–1989)*. Szabadka: Magyarsĭgkutatĭ Tudomĭnyos Tĭrsasĭg, str. 24.

54 Csorba B. levele a VMDK kezdemĕnyezĭbizottsĭgĭnak (1990. mĕrcius 21). Dokumentum/dokument.

55 Videti o tome na primer Csorba B. (2009), nav. delo, str. 60.

56 Űtkeresĕs ĕs integrĭciĭ, nav. delo.

57 Űtkeresĕs ĕs integrĭciĭ, nav. delo.

okvirima samouprave u Vojvodini«. U tom Predlogu, koji je potpisao Joĕef Kasa, sliĕno reĕenĭjima za Kosovo, koja je zagovarao ameriĕki ambasador Robert Hil u pripremama za Konferenciju u Rambujeu, i za Vojvodinu se traĭi autonomna skupĕtina sa dva doma – Veĕem graĕana i Veĕem nacionalnih zajednica⁵⁸. Ovaj konsocijalni model SVM bi, dakle, politiĕku reprezentaciju nacionalnih zajednica direktno dovodio u vezu s autonomnom Vojvodinom – i time se jasno udaljio od koncepcije DZVM (i DPVM-a) koja se trudila da maĕarska autonomija postane potpuno samostalno pitanje u odnosu na problematiku pokrajinske autonomije. Ipak, nemojmo zaboraviti da je SVM krajem 1990-ih odustao od toga da savet nacionalnih zajednica bude u vezi s pokrajinskom autonomijom, te je Privremeni maĕarski nacionalni savet bio formiran 1999. godine na sasvim drugaĕiji naĕin.

Da bismo razumeli zaĕto je SVM bio ubeĕen da je politiĕko vojvoĕanstvo i strateĕko-taktiĕki vaĕno, treba imati u vidu kakve su stavove imale ostale partije. Naravno, za mnoge partije (na primer za Socijalistiĕku partiju Srbije ili za Srpsku radikalnu stranku) „prava” autonomija Vojvodine nije dolazila u obzir. Sloĕenĭja je situacija sa izvesnim znaĕajnim partijama srpske opozicije. Primera radi, Demokratska stranka Srbije bila je protivreĕna po pitanju autonomije Vojvodine, a Demokratska stranka se takoĕe kolebala izmeĕu strogog centralizma i povremenog zalaganja za autonomiju pokrajine.⁵⁹ Ali da ne zaboravimo politiĕke partije u ĕijim je programima autonomija Vojvodine imala centralnu ulogu. Reformska demokratska stranka Vojvodine ili Liga socijaldemokrata Vojvodine (Jugoslavije) su se jasno zalagale za autonomiju Vojvodine, ŕtaviĕe, LSV je na svom kongresu odrĕanom 1999. godine prihvatila dokument prema kojem se stranka bori za Republiku Vojvodinu. LSV je i kasnije podstakla formiranje zajedniĕkog „vojvoĕanskog fronta”. Na lokalnim i saveznim izborima odrĕanim 1996. godine, kada su LSV i SVM formirali vojvoĕansku koaliciju, njima se pridruĭila i Narodna seljaĕka stranka (pod voĕtvom Dragana Veselinova) koja je naglaĕavala „istorijske i civilizacijske razlike vojvoĕanskih Srba u odnosu na srbijanske Srbe”, te dodala je da „Vojvodina nije moguĕa kao maĕarska, ni kao slovaĕka, ni kao srpska. Vojvodina je moguĕa samo kao graĕanska”.⁶⁰ Takoĕe, valja imati u vidu i one znaĕajne organizacije koje nisu funkcionisale kao politiĕke partije, primera radi Vojvoĕanski klub koji je inicirao *Platformu za savremenu autonomiju Vojvodine*. Na kraju, valja pomenuti da su ĕlanovi opozicije Srbije (DOS) potpisali sporazum u Atini i da je u tom dokumentu stajalo sledeĕe: „Autonomija Vojvodine unutar Republike Srbije je u skladu s interesom demokratizacije i decentralizacije Srbije, kao i s oĕuvanjem njenog suvereniteta i teritorijalnog integriteta”.⁶¹ Doduĕe, ovaj dokument nije precizirao u ĕemu ĕe se taĕno sastojati pokrajinska autonomija. Ukupno uzevĕi, u politiĕkom prostoru Srbije bilo je viĕe opozicionih partija i pokreta zbog kojih je SVM smatrao da borba za pokrajinsku autonomiju moĕe biti vaĕna i iz strateĕko-taktiĕkih razloga. S druge strane, valja istaĕi da su stranke koje su se dosledno zalagale za vojvoĕansku autonomiju tokom 1990-ih bile uspeĕne uglavnom samo na lokalnom nivou, te da su njihovo ĕlanstvo i njihovi rezultati bili efemerni u odnosu na veĕe partije. Dakle, nije bilo potpuno neopravdano to ŕto je Bela Ćorba nagovestio da ove partije „neĕe imati znaĕajnu bazu u skorijoj budućnosti”.

Ove uvide treba dopuniti drugim ĕinjenicama, naime, da su se Maĕari u Srbiji u velikoj meri identifikovali sa svojim regionalnim statusom. Iako nam nisu poznata istraĭivanja iz 1990-ih o ovoj temi, nema razloga da rezultate anketa nastalih tokom 2000-ih smatramo potpuno irelevantnim u odnosu na prethodnu deceniju (ne zanemarujuĕi ĕinjenicu da su – delimiĕno – ponovno uspostavljanje pokrajinske autonomije tokom 2000-ih, te diskurs oko njega uticali na podatke iz tog perioda).

58 Boarov, D., nav. delo, str. 232–233.

59 Komĕiĕ, J., nav. delo, str. 110–116.

60 Boarov, D., nav. delo, str. 230.

61 Boarov, D., nav. delo, str. 225, odnosno Komĕiĕ, J., nav. delo, str. 85–86.

Prevashodno treba uzeti u obzir sledeća ĭstraŭivanja:

1. ĭstraŭivanja koja su predstavljena 2001. godine od strane Jovana Komšića, odnosno novosadske *Scan* grupe (ispitanici nisu bili samo Mađari, ĭstraŭivanje je naćelno obuhvatilo sve vojvođanske zajednice);
2. ĭstraŭivanje koje su Źolt Lazar i Dušan Marinković predstavili 2002. godine;
3. anketa Naućnog društva za ĭstraŭivanje Mađara (pod vodstvom Irene Gabrić Molnar [Gábrity Molnár Irén]) iz 2007. godine, koja se fokusirala isĕljučivo na vojvođanske Mađare, a pokazala je da Mađari u Srbiji sebe prevashodno prezentuju kao Vojvođane.⁶²

Prema podacima iz 2001. godine, samo 1,4% Mađara uĕinulo bi vojvođansku autonomiju, 10,4% volelo bi da opstanu već postojećí okviri, njih 44,7% smatralo je da bi trebalo proširiti pokrajinsku samostalnost, a ostatak od 41,7% smatrao je da Vojvodini treba obezbediti republički status. Na osnovu ĭstraŭivanja sprovedenog 2007. godine, vidi se da je 67% ispitanika (koji su, kao što smo rekli, bili isĕljučivo građani mađarskog porekla) smatralo da je Vojvodina primarno „mesto pripadanja”, a njih 54,9% izjavilo je da je Vojvodina njihova domovina. Njih 71,3% tvrdilo je da se snaŭno vezuju za Vojvodinu. Za „jako snaŭno” odlućilo se 17,8% ispitanika, za „koliko-toliko” njih 8,1%, za „ne previše” njih 2,2%, a za „uopšte ne” njih 0,7% (zanimljivo je da je 49,1% ispitanika izjavilo da uopšte nije vezano za Mađarsku). Imajući u vidu ove podatke, moŕemo konstatovati da su se Mađari tokom XX veka suštinski promenili: potpuna indiferentnost (ponekad: odbojnost) prema vojvođanstvu pretvorila se u skoro potpunu ĭdentifikaciju sa pokrajinom, štaviše, sa njenom autonomijom. Nakon pada Miloševićevog reŕima, nastala je politićka atmosfera u kojoj se borba za vojvođansku autonomiju ućinila realistićnijom nego ranije. Iako su pojedine mađarske partije imale različite stavove, simptomatićno je da je Mađarska koalicija (savez SVM, DPVM i DZVM) 2007. godine u svoj „koncept o autonomiji” jasno ugradila i vojvođansku dimenziju: „Cilj Mađarske koalicije je da se proširi autonomija Vojvodine i to promenom ustava, te je dodatni cilj stvaranje zakonodavne, izvršne i delimićno sudske autonomije naše pokrajine”.⁶³ Ovo je već deo jednog drugog ĭstorijskog perioda, ali se ipak moŕe reći da predstavlja rezultat autonomasĕkih borbi koje su se odvijale tokom 1990-ih.

* * *

Na ovom mestu valja smestiti regionalni ĭdentitet Mađara u Srbiji u jedan šiiri, komparativni okvir. Nandor Bardi [Bárdi Nándor] tvrdi: „Manjinska elita 1920-ih godina sanjala je o revizionistićkoj budućnosti, ali je u javnosti zastupila nacionalnu autonomiju kao politićki cilj. U vezi s tim napisani su različiti planovi o autonomiji u Transilvaniji. Druga vizija o budućnosti je izgradnja regionalnih politićkih i kulturnih ideologija. U Transilvaniji to je bio transilvanizam, u Zakarpatskoj oblasti autohtona ideologija, u Felvideku [na teritoriji Slovaćke sa znaćajnom mađarskom zajednicom] slovenska misao, a u Vojvodini lokalna knjiŕevna ideja koja se pojavila kao »colour local« [sic] zahvaljujući Kornelu Sentelekiju [Szenteleky Kornél] i *Kalandi*”.⁶⁴

Na osnovu navedenih momenata moŕemo konstatovati da regionalni ĭdentitet u Vojvodini nije imao samo kulturnu, već i izrićito politićku dimenziju. To ne vaŕi samo za drugi i trećí talas vojvo-

62 Komšić, J., nav. delo, str. 148–155, odnosno Gábrity M. I. (2008) *A délvidéki identitástudat nyomában*. U: *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet* (priredio Papp R. – Szarka L.). Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, str. 307–319, odnosno Badis R. (2008) *A vajdasági magyarság identitásstratégiái*. U: *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet* (priredio Papp R. – Szarka L.). Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, str. 319–329.

63 *A Magyar Koalíció autonómia koncepciója*, internet. 15. 3. 2021, https://www.vajma.info/docs/MK_autonomiakoncepcio_2008_03_17.pdf.

64 Bardi N. (2013) *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Jyväskylä–Pécs: University of Jyväskylä, str. 560.

ĭanskog autonomizma, veĭ i za period izmeĭu dva svetska rata kada je – kroz stavove Grabera, Naĭa i drugih – političko vojvoĭanstvo daleko prevazilazilo sferu knjiŭevnosti. Ŗto se tiĭe „binarnosti” modela manjinske autonomije i regionalne vizije o budućnosti, moŭe se reĭi da su oni ponekad (eventualno iz spoljašnjih razloga) bili meĭusobno iskljuĭivi (primera radi, drugi vojvoĭanski autonomaški talas odvijao se u vreme kada je nacionalna kulturna autonomija bila osuĭena kao vertikalizam), dok su ponekad, s druge strane, sami maĭarski politički akteri naglašavali da su ovi politički projekti relativno nezavisni, te nije nuŭno da budu meĭusobno iskljuĭivi (tako se moŭe sumirati stav DZVM), a na kraju pojavila se i vizija prema kojoj ove ideje treba Ŗto viŭe kombinovati, harmonizovati (takav je koncept SVM). Rezonovanje u duhu manjinskog druŭtva, te u duhu unutraŭnje izgradnje institucije moglo je da zatvori puteve koji vode ka afirmativnim strategijama u pogledu pokrajine, ali je moglo i da ih podstakne – ponekad su nacionalna i pokrajinska svest bile kompatibilne.

Nesumnjivo, političko vojvoĭanstvo je u maĭarskom kontekstu delimiĭno sluŭilo samolegitimaciji elite, ali je ujedno predstavljalo i mobilizirajuĭu ideologiju koja je tragala za kompromisima koji se mogu institucionalizovati kao „retorika jedinstva” koja se moŭe uklopiti u opŭte okvire – ili iz opozicione pozicije, kao „ideologija onih bez vlasti”, ili kao poruka upravo onih koji su na vlasti. Ono je istovremeno sluŭilo i kao sredstvo dvostrukog samopozicioniranja: pomaŭe o orijentaciji, te doprinosi traganju za adekvatnim strategijama kako unutar maĭarske zajednice, tako i izvan nje. Ipak, s druge strane, jasno je da se vojvoĭanstvo kao „autopoetiĭni” diskurs o identitetu ne moŭe svesti na dominantnu diskursivnu poziciju elita, veĭ je ono postalo deo ŭirih, demokratskih diskursa. U ovom ŭirem smislu ono istovremeno oznaĭava kulturni i politički identitet, neku vrstu integrativnog „treĭeg” koji se nalazi u multi-etniĭkim okvirima, prevazilazi konflikte i bazira se na „razmeni vrednosti” koja polazi od svojevrŭne harmonije izmeĭu etniĭkih grupa. Buduĭa istraŭivanja trebalo bi da u arheologiji izraza *Dĕlvidĕk* (Juŭni krajevi), imajuĭi u vidu njegov sloŭen razvoj, pokaŭu njegov odnos prema ideji vojvoĭanstva. Nadalje, trebalo bi uzeti u obzir i naĭin na koji su Maĭari u Maĭarskoj gledali na ovu regiju (i obrnuto, naĭin na koji je vojvoĭanstvo Maĭara u Srbiji doprinelo distanciranju od Maĭarske). Takoĭe bi trebalo uzeti u obzir unutraŭnju diferencijaciju Vojvodine i pitanje subregionalnih identiteta (Baĭka, Banat, Srem) i napetosti na liniji Subotica–Novi Sad koje su relevantne i za Maĭare. Na kraju, nedostaje komparativna perspektiva koja bi imala u vidu i političko vojvoĭanstvo kod drugih nacionalnih zajednica u regiji.

LITERATURA

- A Magyar Koalĭcĭo autonĭmiakonceptĭoĭa, internet. URL: https://www.vajma.info/docs/MK_autonomiakonceptcio_2008_03_17.pdf (23. 3. 2020).
- A VMDK Programja 1990. A Programot a VMDK Tanácsának megbĭzásából összeĭllĭtotta: Dr. Hĭdi Sĭndor, a VMDK alelnĭke. Ada: Felelĭs kiadĭ – Dr. Hĭdi Sĭndor.
- Badis R. (2008) A vajdasĭgi magyarsĭg identitĭsstratĕgiĭi. In: Bennŭnk ĕlĭ mŭltjaink. Tĕrtĕnelmi tudat – kulturĭlis emlekezet. Szerk.: Papp Rĭchĭrd – Szarka Lĭszlĭ. Zenta: Vajdasĭgi Magyar Mŭvelĭdĕsi Intĕzet, str. 319–329.
- Bĭlint I. Van-e vajdasĭgi-dĕlvidĕki magyar identitĭs? Adalĕkok a vajdasĭgi magyarsĭg mŭltjĭnak ĕs jelenĕnek egy vonatkozĭsĭhoz. 15. 3. 2021, <http://www.mrtt.hu/vandorgyulesek/2011/2/balint.pdf>.
- Bĭrdi N. (2013) *Otthon ĕs haza. Tanulmányok a romĭniai magyar kisebbsĕg tĕrtĕnetĕrĕl*. Jyvĭskylĭ–Pĕcs: University of Jyvĭskylĭ.
- Beŭlin, M. (2017) Vojvodina u Jugoslaviji. Borba za autonomiju. U: *Jugoslavija u istorijskoj perspektivi*. Beograd: Helsinŭski odbor za ljudska prava u Srbiji, str. 279–327.
- Bjelica, S. (2015) *Sporovi oko autonomije Vojvodine. Knjiga prva: 1961–1974*. Novi Sad: Sluŭbeni glasnik.
- Boarov, D. (2001) *Politiĭka istorija Vojvodine*. Novi Sad: Agencija Eurpanon consulting,
- Botlik J. – Csorba B. – Dudĭs K. (1994) *Eltĕvedt mezsĕyekĕvek. Adalĕkok a dĕlvidĕki magyarsĭg tĕrtĕnetĕhez (1918–1993)*. B. m.: Hatodik Sĭp Alapĭtvĭny – Űj Mandĭtum Kĕnyvkiadĭ.

- Csorba B. levele a VMDK kezdeményezõbizottságának (1990. március 21). Dokumentum/dokument.
- Csorba B. b. g. Napló. Rukopis.
- Csorba B. (1995) *Ceruza vagy cenzúra. Publicisztikai írások*. Budapest: Hatodik Síp Alapítvány.
- Csorba B. (2009) *Puskalövés nélkül. Glosszák, naplók, levelek, kisesszék*. Temerin: Temerini Újság.
- Dévavári Z. (2014) *Új partok felé. Kisebbségi útkeresés, szellemi és politikai irányzatok a Délvidéken és a Magyar Párt megalakulása (1918–1923)*. Zenta: Vajdasági Magyar Múvelõdési Intézet.
- Domonkos L. (1992) *Magyarok a Délvidéken*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- Gábrity M. I. (2008) A délvidéki identitástudat nyomában. U: *Bennünk élõ múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet*. Priredio: Papp R. – Szarka L. Zenta: Vajdasági Magyar Múvelõdési Intézet, str. 307–319.
- Ifj. Korhecz T. (2009) *Otthoneremtõben a szülõföldön*. Újvidék: Forum Könyvkiadó.
- Ilić, M. (2012) *Vojvodina direktno. Politički eseji*. Novi Sad: Vojvođanska politička asocijacija – Cenzura.
- Komšić, J. (2014) *Vojvodansko pitanje u procesu srpske tranzicije (1988–2013)*. Beograd: Beograd.
- Losonc M. (2017) Merre tartasz, vajdasági magyar? U: *Ki vagy te, vajdasági Magyar?* (Priredio: Losonc M.). Újvidék: Forum Könyvkiadó, str. 124–168.
- Losonc M. O prošlosti svih nas. 5. 3. 2021, <https://www.autonomija.info/mark-losonc-o-proslosti-svih-nas.html>.
- Sajti, A. E. (2016) *Kisebbségpolitika és társadalomszervezés. Várady Imre (1867–1959) bánati magyar politikus iratai*. Újvidék: Forum Könyvkiadó.
- Útkeresés és integráció. Határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumai 1989–2000. 15. 3. 2021, <http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?akod=160> (23. 3. 2020).
- Vajda G. (2007) *Az autonómia illúziója. A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete (1972–1989)*. Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság.
- Vajdaság és a nemzetiségi kérdés (1970). A SZK SZ Vajdasági Tartományi Bizottságának 1968. február 23-i és a Szocialista Szõvetség Tartományi Választmánya 1969. április 2-i ülésének anyaga. Újvidék: Forum Könyvkiadó.

The regional identity of Hungarians in Vojvodina and the political project of Vojvodina in the 20th century⁶⁵

SUMMARY: This work represents the reconstruction of the Hungarian dimensions of the autonomous projects of Vojvodina in the 20th century: 1. between the two world wars; 2. between 1938, and 1988; 3. during the 1990s. It will show how the Hungarians in Serbia identified with their new regional identity, on both the political and the cultural plan. On the other hand, special attention will be given to the dilemmas and tensions of the political aspects of Vojvodina with Hungarians, with a special look at the self-positioning relative to the inner-Serbian conflicts, the dynamic of fear of separatism, and the tension of federalism and unitarism. The last part of this work will be focused on different strategies in the political aspects of Vojvodina which appeared during the 1990s. It will show that the model of the cultural autonomy and the political aspects of Vojvodina can be mutually exclusive, but their reconciliation is also possible.

KEY WORDS: Hungarians in Serbia, Vojvodina, autonomy, regionalism, identity

Primljeno: 2. oktobar 2021.

Ispravke rukopisa: 18. februar 2022.

Prihvaćeno za objavljivanje: 4. mart 2022.

losonczmark@gmail.com

⁶⁵ The study is realized with the assistance of the Ministry of Education, science and the technological development of the Republic of Serbia according to the contract about the realization and financing of the scientific research.

Jĕnos Sĕringer

Budapest Business School, Faculty of International Management and Business

Institute of Social Sciences and Pedagogy

Central European Regional Research Group

Foreign policy, diplomacy and the Hungarians of Vojvodina during the Antall government

ABSTRACT: One of the strategic points of the foreign policy program of the government led by Jĕzsef Antall, founded in May 1990 was to support and protect the interests of Hungarians living outside the motherland. The Hungarian Prime Minister stated that "I want to be the Prime Minister of fifteen million Hungarians in spirit". During the examined period, integration and disintegration, opposite processes took place in Europe, one of the dramatic events of which was the crisis in the South Slavic region and the subsequent war. Conflicts took place in the region along several fault lines (ethnic, political, economic, religious, cultural, historical memory). In the midst of the dramatic events, the Antall government also maintained constant contact with the Democratic Community of Hungarians in Vojvodina (VMDK), on an official level as well, as evidenced by the visit of VMDK leaders to Budapest and the talks of members of the Hungarian government in Vojvodina. The government led by Jĕzsef Antall cooperated with the leaders of the republics that became independent in the South Slavic region in order to protect the Hungarian minority living in Vojvodina and the region. I can mention the meeting of Prime Minister Jĕzsef Antall with the Yugoslav Prime Minister Ante Markoviĕ in September 1991 in Subotica. Foreign Minister Gĕza Jeszenszky held several official talks in Vojvodina and Budapest for the benefit of Hungarians in Vojvodina. The Hungarian diplomacy, Hungarian diplomats working in the region did a lot of work to help the Hungarians in Vojvodina.

In my dissertation I am looking for the answers to the steps taken by the leaders of Hungarian foreign policy to support the Hungarians in Vojvodina. What opportunities did the Budapest government have to solve the problems affecting Hungarians in Vojvodina? How and in what way did Hungarian diplomacy help the Hungarians of Vojvodina in the midst of the dramatic events? The answers to the questions can be obtained from the documents of the Hungarian Ministry of Foreign Affairs created in the period (archival sources) and from historical works about the period.

KEYWORDS: Vojvodina, Democratic Community of Hungarians in Vojvodina, Antall government, diplomacy, South Slavic crisis

In Europe, in the early 1990s, we saw several parallel processes. On the one hand, the dismantling of old structures (Warsaw Pact, Comecon), the horizontal extension of existing integration structures (Pentagonale, Hexagonale, Central European Initiative), vertical reinforcement (European Communities, European Union)